

Приклади двох конкретних стереотипів представлені в доповіді. Перший, це домінуюча тенденція зводити ортодоксальні школи індійської (індуїстської, *sanātana dharma*) релігійно-філософської думки до шести. Другий, схильність визнавати індійську ортодоксальну філософію не теїстичною або такою, для якої теїзм мало властивий.

Головна увага спрямована на сім авторитетних видань: 1) Н.Т. Colebrooke. "On the Philosophy of the Hindus" (1837), 2) F.M. Müller. "The Six Systems of Indian Philosophy" (1899), 3) R.G. Bhandarkar. "Vaisnavism, Śaivism and Minor Religious Systems" (1913), 4) S. Radhakrishnan. "Indian Philosophy" (Vol. 1–2, 1927), 5) M. Hiriyanna "Outlines of Indian Philosophy" (1932), 6) S. Chatterjee, Dh. Datta. "An Introduction to Indian Philosophy" (1939), 7) S. Dasgupta. "A History of Indian Philosophy" (Vol. I–V, 1949).

Пропонуються висновки, що вищезгадані стереотипи були сформовані або завдяки домінуючій орієнталістській парадигмі й розвитку тогочасної індології, або світоглядним позиціям авторів-дослідників.

Античні витоки гендерно-специфічного кодування дихотомічних філософських категорій та їх «денатуралізація» в науковому пізнанні

Валерія Зубатенко

Національний Університет «Кієво-Могилянська академія» (Київ)

Наукове пізнання виникає як частина патріархальної культурної матриці, яка, зокрема, працює на збереження усталеного символічного гендерного порядку, в основі якого закладена дихотомія бінарних опозицій, що характеризуються «натуралізованим» гендерно-специфічним кодуванням з аксіологічними конотаціями. Фалологоцентризм та андроцентризм науки представляв собою безальтернативний стиль мислення й мови західноєвропейської культури впродовж століть, відколи з'являється саме наукове пізнання.

нання, продуктом якого є не лише сума тематизованих знань, але й супутнє вироблення концепцій «жіночого» та «чоловічого», смислова складова яких множилася та видозмінювалася (нерідко через протиріччя) із розвитком гуманітаристики.

Зародження такого порядку ми можемо спостерігати, починаючи з Античності, коли закладаються основи західноєвропейських наук. Засадничі філософські категорії, що мають вигляд бінарних опозицій, починаючи з Античності, отримують свої відповідники – «чоловіче» та «жіноче», за якими закріплюється статус незмінних буттєвих характеристик, обумовлених природним, метафізичним або трансцендентним порядком суцього. Дана традиція сприяла експлікації категорій «чоловіче» та «жіноче» як значущих елементів вибудовування онтологічної й антропологічної філософських перспектив. Й оскільки сам принцип побудови онтології й антропології мав дуалістичні й есенціальні передумови, «жіноче» й «чоловіче» були імплементовані в жорстку структуру протиставлення трансцендентного й іманентного, розумового й чуттєвого, тілесного й духовного, активного й пасивного, доброго й поганого, та, що важливо саме для Античності – природного й політичного [Хитрук 2017, с. 13].

Проте, гендерно-специфічне кодування філософських категорій починає відбуватися ще до чіткого теоретичного відмежування homo politicus від Природи, яке констатує Аристотель. Людина не просто виокремлює себе з природи через культуру, вона стає в опозицію до природи, вписуючись у жорстку логіку бінарних опозицій наукового пізнання.

Явище політичної реальності протиставлялося природі так само, як «чоловіче» протиставлялося «жіночому» відповідно. Якщо чоловік був повноправним володарем політичної сфери, то жінка, за якою була закріплена приватна сфера, розглядалася як уособлення вродженої жіночої природи, яка не шанувалася, як раніше, а радше сприймалася як протилежність складнішій формі людської організації. Так, можемо зустріти порівняння жінки з природою в Семоніда, який описує 10 типів жінок, порівнюючи їх із тваринами і явищами природи.

У жінок не було доступу до основних публічних сфер: до управління, релігійного культу, війни й дозвілля. Як аристократичні жінки, так і рабині займалися домашніми справами. Розподіл праці

сприймався як деякий богами даий зверху порядок, який глибоко вкорінений у природі статей. Подібне твердження було вигідним, насамперед, тому, що воно було побудоване на вірі, а тому витримувало будь-які критичні аргументи проти нього. Також жінки були суттєво обмежені в доступі до знань.

Усе це було реальними причинами гендерної поляризації, що відображалося в гендерно-специфічному кодуванні філософських категорій, яке ми можемо спостерігати ще в цитатах, авторство яких приписують Піфагору. Найвідомішу з них можна зустріти в якості епіграфу до роботи Симони де Бовуар «Друга статъ»: «Є добре начало, що створило порядок, світло й чоловіка, і зле начало, що створило хаос, морок і жінку». Не дивлячись на те, що Піфагор не залишив після себе письмових текстів, йому приписують велику кількість цитат, деякі з яких є відкрито мізогінічними. Більш певно ми можемо спиратися на теоретичні доробки Платона, які дійшли до нас. Проте, ми не спостерігаємо в Платона яскравого додаткового смислового навантаження на поняття «чоловіче» та «жіноче», не дивлячись на його внесок у розбудову гендерної теорії, зокрема, у «Державі».

Найважливішою постаттю для нас є Аристотель, оскільки саме він є основоположником есенціальної парадигми тлумачення статей, а також гендерно-специфічного кодування категорій, яке вплинуло на всю подальшу західноєвропейську наукову картину. Ми зустрічаємо в нього понятійну фігуру жіночого принципу як пасивної матриці й чоловічого як активного формування. Таким чином, чоловіче в Аристотеля постає як діяльна причина, а жіноче – як матеріальна. Чоловік вважався носієм форми, а жінка – матерії. Питання статі в Аристотеля було тематизоване в його природознавстві через функції розмноження. Аристотель взагалі не розглядає жінку як другу статъ, він розглядає її як недорозвинуту чоловічу статъ, яка єдина є правильною за своєю суттю, тобто в Аристотеля «жіноче» постає як «Інше чоловіче» [Хитрук 2018, с. 37].

Аналізуючи гендерно-специфічне кодування філософських категорій в Античості, ми бачимо як, зокрема, біологізаторський підхід до питання теоретичного обґрунтування статевих та гендерних відмінностей, заклав початок цілій традиції ототожнення бінарних опозицій із поняттями «чоловіче» та «жіноче», які не є

формальними концептами, а є категоріями, що помилково закріплені як характеристики реальних чоловіків та жінок відповідно, і які є основою для есенціального підходу в гендерній теорії.

Отже, найменування бінарних опозицій через поняття «жіноче» та «чоловіче» призводить до появи антинаукових концепцій статі та гендеру, які намагаються показати «природність» нерівності, послуговуючись поняттям «природності», яке є результатом деформації науки через саме гендерно-специфічне кодування категорій, тобто, ми опиняємося в замкненому гносеологічному колі.

Окрім цього, оскільки будь-яке «жіноче» зазвичай девальвоване, то й будь-які теми та підходи, що виходять за рамки класичного наукового пізнання, визнаються як меншовартісні та другорядні щодо усталеної наукової норми, яка ще з Античності закріплена за поняттям «чоловіче» та за андроцентричною чоловічою фігурою вченого, який, власне, і репрезентує норму.

Якщо в рамках класичної західноєвропейської традиції «чоловіче» та «жіноче» експліковане переважно з допомогою вписування у фундаменталістську дуалістичну перспективу буття як певних «непорушних» сутностей, що вкорінені в космічному або природному порядку сущого, то поступово у філософії ХХ ст. «чоловіче» та «жіноче» починають осмислюватися як категорії соціального й культурного конструювання поза рамками есенціальних тлумачень. Трансформація онтологічного статусу гендерно-кодованих категорій є по суті їхньою «денатуралізацією», яка покликана провести візію нормативного канону культури, а також порвати з фундаментальним дуалізмом класичного мислення та супутньою підтримкою насильницької ієрархії в суспільстві.

Упродовж історії філософії ХХ століття, з моменту критики науки як фалологоцентричного інституту пригнічення, дослідниці та дослідники різних напрямів феміністичної критики пропонують різні способи зміни пізнавальної оптики.

Низка американських дослідниць, зокрема, Г. Рубін, А. Річ, М. Віттіг та А. Дворкін, вбачаючи підґрунття сконструйованої нерівності, що існує лише для стабілізації та об'єднання бінарного й опозиційного, у примусовій гетеросексуальності, яку закріплюють соціальні інститути, пропонують теорію «суспільства без

гендеру». Засадничими для цих представниць філософської думки, є відмова від відтворювання традиційних шлюбних структур та відмова від канонізації гетеросексуальності як норми, оскільки саме це може дозволити жінці затвердити себе як суб'єкт історії, оскільки, залишаючись «предметом обміну» між чоловіками, жінка буде лишатися об'єктом сексуальної експлуатації та джерелом переприсвоєння продукту праці та материнства без потенції перетворення на суб'єкт [Пушкарева 2005, с. 12].

Проте, не дивлячись на низку засадничих напрацювань, дані ідеї в майбутньому не виокремились в окремі стратегії «денатуралізації», проте напрацювання теоретиків радикального фемінізму стали важливим фундаментом для трансформації розуміння гендеру та статі як філософських категорій. Назріла необхідність впровадження неklasичної філософської методології осмислення категорій «чоловіче» та «жіноче» лягла в основу цілої низки серйозних філософських проектів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Найуспішнішими з них представляються екзистенційна (С. де Бовуар) і дискурсивна (Дж. Батлер) моделі подолання есенціалістської бінарної схеми в контексті філософської концептуалізації статі, які й мають бути покладені в основу «денатуралізації» дихотомічних філософських категорій із додатковим гендерним навантаженням.

Література:

- 1) Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: в 4-х т. – М.: Наука, 1996. – Т. 4.
- 2) Пушкарева Н. Л. Что такое гендер? // Гендерная теория и историческое знание: материалы второй международной научно-практической конференции / Под ред. А. А. Павлова, В. А. Семенова. – Сыктывкар: СыктГУ, 2005. – 205 с.
- 3) Хитрук Е. Б. Мужское и женское: от природы к культуре / Е. Б. Хитрук. – Томск: Издательский Дом Томского государственного университета, 2017. – 280 с.
- 4) Хитрук Е. Б. Стратегии денатурализации категорий «мужское» и «женское» в современной философии: автореф. дис. на получение начн. степени докт. филос. наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Хитрук Е. Б. – Томск, 2018. – 37 с.
- 5) Butler J. Gender Trouble. Feminism and the Subversion of

Identity / J. Butler. – N. Y.: Routledge, 1990. – 256 p.

б) Ortner Sh. Is Female to Male as Nature Is to Culture? // Woman, Culture, and Society / Rosaldo, Michelle Zimbalist, and Louise Lamphere, eds. – Stanford University Press, 1974. – P. 67-87.

«Мертвий білий чоловік»: ревізія західного канону в американській філософії

Галина Ільїна, к. ф. н.

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка (Київ)

Філософський канон є предметом дослідження американської філософії із 60-х рр. ХХ ст., і включає в себе філософів та їхні тексти, які перебувають у фокусі філософських студій. Визнання філософської та історичної цінності «канонічного» тексту філософськими спільнотами веде до канонічного прочитання історико-філософського наративу, формуючи філософську «ідеологію». Особливістю американської філософії є те, що в ній постає своєрідний тип критики встановленого канону – соціальна (а не філософська) критика. Її втіленням можна вважати іронічне поняття «Dead White Male» («мертвий білий чоловік»). Так характеризують типового представника філософського канону. Відсутність різноманітності показує соціальну зумовленість формування канону. Виявляється, що тексти включаються в канон не тільки тому, що вони кращі за інші, але й через певні соціальні обставини. А це є підставою для ревізії канону, яка здійснюється за кількома основними напрямками, а саме:

1. Критика вестерноцентризму канону. Американський дослідник П. Перк демонструє географічну та історичну обмеженість західного філософського канону. Він показує, що історія філософії Сходу була включена в західний канон (до кін. ХVІІІ – поч. ХІХ ст.), а потім – виключена з нього. Дослідник пов'язує це зі зростанням расизму та гегелівською ідеєю про сегрегування релігії від філософії [Park 2013, p. IX]. Від І. Канта до М. Гайдегера розвивається ідея, що поняття «західна філософія» є тавтологією,